

Nietzsche és a pszichoanalízis

Prof. Dr. Tényi Tamás
Pécsi Tudományegyetem
Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika

Nietzsche és a pszichológia

Tényi Tamás

Miért is Nietzsche?

- Sok éves inkubáció után 44 évesen magához ránt, „dolgom van Nietzschevel” ...
- Egy könyv egy előszóért...
- Az Antikrisztus filozófusáról írni Karácsonytól Húsvétig
- „soha senki .. nem magyarázta meg nekünk Nietzsche-nél jobban az arcunkon megjelenő apró ráncok „genealógiáját”, amelyekről.. esténként keserűen állapítjuk meg, hogy reggel még nem voltak sehol” – Romhányi Török Gábor

„Az összeomlás klinikuma”

- 1889 januárjában valóságérzékét elveszti, pszichotikus lesz
- Meztelenül táncol a szobájában, január 3 - sírva borul egy ló nyakába, mikor egy kocsis elveri azt
- 1889 január 10 – bázeli kórházba kerül
- 1889 január 18 – Jénába szállítják
- 1890 március anyja hazaviszi
- 1900 augusztus 25-ig, haláláig a demencia sötétségében él, halála előtt évekkal már nem beszél

„Az összeomlás klinikuma”

- 1888 őszén grandiozitás jelenik meg, úgy érzi kontrollálni tudja az időjárást, „Megfeszített”, „Dionüszosz” és „Ceasar” aláírással ír leveleket Buckhardtnak, Cosima Wagnernek és Overbecknek
- Kórházi felvételekor grandiózus téveszmék, csapongó gondolkodás, indulatkitörések, fokozott étvágy, részleges tájékozottság jellemzi, személyes higiéniáját elhanyagolta, mérgeztetéstől tartott

„Az összeomlás klinikuma”

Kreatív maszk vagy betegség?

Pszichózis vagy az életbe átvitt Ecce
Homo?

„Az összeomlás klinikuma” – hat hipotézis „Dionüszosz” örületéről (Tényi,2012)

- Paralysis progressiva (Binswanger,1889, Möbius,1902)
- Mániás depresszió majd vaszkuláris demencia (Cybulska,1996)
- Örökletes frontotemporális demencia (Orth, Trimble, 2006)
- Agytumor (Hildebrand,1926, Sax,2003, Owen és mstai,2007)
- Cerebrális autoszómális domináns arteriopátia szubkortikális infarktusokkal és leukoenkephalopátiával (CADASIL) (Hemelsek és mstai,2008)
- Mitochondriális encephalomyopathia laktát acidozissal és stroke-epizódokkal (MELAS) szindróma (Koszka,2009)

A nietzschei hatás néhány XX.századi lenyomata

- Jaspers, Heidegger
- Tradicionalisták (Evola, Guenon, Hamvas)
- Freud és a pszichoanalízis
- Jung és az analitikus pszichológia
- Az olasz fasiszta és a nemzetiszocialista kísérlet
- Posztstrukturalisták (Foucault, Deleuze, Kofman, Derrida, Paul De Man)
- Tudománykritika (Kuhn, Feyerabend)
- Rorty és a pragmatisták – „a kamarajáték Nietzscheje” - „The American Nietzsche” (Faulkner, 2012)

Nietzsche és a pszichoanalízis

- I. Perspektivizmus és pszichoanalitikus értelemteremtés
- II. Nietzsche és Freud
- III. A Szelf pszichológiai vázlatai Nietzsche életművében
- IV. Nietzsche és Jung

Perspektivizmus és szociális konstruktivizmus

- „ha feltesszük, hogy az Igazság egy nő”
- Az elhagyható, csábítható, megvethető és elérhetetlen igazság (Chessick, 1997, Derrida, 1970)
- A világról csak tökéletlen értelmezések adhatók egy-egy nézőpontból, ”az interpretáció elve nem más mint az interpretátor...ezt az értelmet adta Nietzsche a pszichológia szónak”(Foucault)
- V.ö. konstruktivista pszichoanalitikus praxissal (Hoffmann, 191, Donald Stern, 1996)

Perspektivizmus és szociális konstruktivizmus

- Különböző terapeutákkal különböző jelentések, perspektívák nyílnak
- Az interpretáció nem csupán reflektív és reszponzív, hanem aktív konstruktum amit a terapeuta hoz a képbe
- „a megformálatlan tapasztalat” (Stern, 1996) – közös hermeneutikus értelemteremtés
- Hasonló ez az interperszonalisták (Sullivan, Fromm-Reichmann, Searles) és relácionisták (Aron, Mitchell) álláspontjához

Perspektivizmus és a „találkozás pillanata”

- Boston csoport (Daniel Stern, Tronick és mtsai, 1998, 2004)
- Jelen pillanat – most pillanat – a találkozás pillanata
- A „találkozás pillanat” versus a klarifikáció
- „Szeret maga engem?”

Nietzsche és Freud

(Masson, 1985, Bókay, 1995)

- Lou Salomé az egyetlen kötelék (Jones, 1973)
- AZONBAN : Freud már 1873-ban megismerkedik Nietzsche műveivel
- „szavakat találok sok olyanra, amely néma maradt bennem” –1900 Fliesshez írt levél
- „Minden olvasási kísérlet a túlzott érdeklődésbe fojtódott” –1908
- Műveinek élvezetét tudatosan vonja meg magától, „hogyan a pszichoanalitikai benyomások feldolgozásában semmiféle várakozási képzet se akadályozzon” - 1914

Nietzsche és Freud

- Számos hasonlóságra mutatnak rá Nietzsche és Freud munkássága kapcsán
- Így a tudattalan, az elfojtás, a szublimáció, projekció, az én, a pszichikus energia és az álmok leírása kapcsán vannak analógiák (Golomb, 1980, 1989, Ginsberg, 1973, Cybulska, 1995, Venturelli, 1984, Bókay, 1995)

Nietzsche és Freud

- AZONBAN : míg Freud - különböző korszakaiban másként és másként – de egy tudományos rendszer kidolgozására törekedett, Nietzsche az ilyen rendszereket mint leegyszerűsítő „előítéleteket” támadta (Chessick, 1981, 1997)

Nietzsche és Freud

- Deleuze(1999) :” Elképzelhetjük mit gondolt volna Nietzsche Freudról: rámutatott volna, hogy ő a lelki életet túlságosan is reaktív módon fogja fel, hogy a valóságos aktivitást figyelmen kívül hagyja...egy hamísítatlan nietzscheiánus, Otto Rank..a tudattalan aktív, a freudizmus számára ismeretlen erőire kívánt támaszkodni, és a szublimációt egy művészi és teremtő akarattal helyettesíteni”

Nietzsche és Freud

- „Ezt az életet ahogyan most éled és élted, még egyszer és még számtalanszor élned kell..”
- Az örök visszatérés pszichológiai tapasztalata a freudi „Kísérteties” leírásában jelenik meg (Chapelle, 1993)
- A kísérteties freudi rajza a létezését visszatérésként mutatja fel, „valami ami ismeretlen de nagyon is ismerős, nagyon is új és nagyon is régi egyben” – v.ö. a hasonmás (Rank, 1914)
- Az örök visszatérés és az ismétlési kényszer analógiája (Cybulska, 1995, Waugaman, 1973)

Lou Andreas-Salomé

(1861-1937)

- 1882 áprilisában találkoznak a közös barát Paul Rée révén
- Nietzsche szerelmes lesz az asszonyba, azonban Lou megszakítja a kapcsolatot és Rée-t választja
- 1894-ben elsőként ír könyvet Nietzschéről
- „vallásalapító aki hősöket keres tanítványul” - Lou
- 1912 szeptemberében Lou egy levélben bemutatkozik Freudnak, 1912 és 1913 során a bécsi szerdai pszichoanalitikus esték rendszeres látogatója
- Jung megbeszélte Nietzsche esetét Lou-val, Jung egy 1912 január 2-i Freudnak írt levelében említi Lou kapcsolatát Nietzschével

A Szelf pszichológiai vázlatai Nietzsche életművében

- Nietzsche számára senki sem egy dolog, az egységes Szelf, a később Kohut által leírt Szelf-érzet nem létezik (Morgan, 1965, Chessick, 1997)
- „minden ami mély szívesen ölt maszkot” (Nietzsche, 1886)
- A Szelf lényege a sokrétűség (Chessick, 1997), így az aktív és reaktív erők terében
- „sok eset adódik mikor tetteink tarkák” (Nietzsche, 1886)

A Szelf pszichológiai vázlatai Nietzsche életművében

- Deleuze(1999): Nietzsche a világot mint fragmentáltat élte, amely elvezet gondolkodásának
  - sokértelműségéhez
  - szabadságához
  - játékos felelőtlenségéhez

A Szelf pszichológiai vázlatai Nietzsche életművében

- Corngold(1981) : Mind Nietzsche mind Heidegger állítja,hogy a létezés hangnemt egy alapvető kérdés hozza létre

Heidegger – a létre kérdez rá

Nietzsche – a mi létezésünkre,azaz a Szelfre kérdez

A Szelf 4 pszichológiai vázlat az életműben

- I. **A test-Szelf** megfestése a Zarathustra „Testnek megvetői” fejezetében – a „Magad”, aki uralkodik az „Énen” – „Testedben lakik, maga a Tested” (Nietzsche, 1884)
„valami mint a testi Szelf bejelentette itt önmagát” (Corngold, 1981)
v.ö.felbukkanó, testi Szelf–érzet (Stern 1985)
és a prereflektív nem-nyelvi tudattalan (Stolorow, 1994)

A Szelf 4 pszichológiai vázolata az életműben

- II. **Dionüszosz**- a szétdobott Szelf, az áramló, sokrétű és ellentmondásos, alakuló és pusztuló, az ödipálisan nem kimerevíthető Szelf – a hatalomról „aki akar az akarásban” (Delezue, 1999), azaz a Szelfről beszél Nietzsche
- Chessick (1997) : „**a hatalom akarása**” az eredeti szétesés, az áramlás, amiről a kleiniánusok beszélnek a „pszichotikus mag” kapcsán vagy Benedetti (1987) a Szelf multiplex hasítása kapcsán pszichózisban
  - Foucault szerint a „hatalom akarása” leírása kapcsán Nietzsche rendelkezett a téboly tapasztalatával, anélkül, hogy pszichotikus lett volna

A Szelf 4 pszichológiai vázlat az életműben

III. **Az Ecce Homo válasza** : „hogyan lesz az ember azzá ami”

- „ami” : **szétdobott, hatásban levő ágens, hatóerő, cselekvő** (Altieri, 1981) **ÉS NEM !!**
- „aki” : absztrakt identitás (kohuti Szelf-érzet)
- a „hogyan” jellemzői : a Szelf mint „tánc”, amely *a. sokrétű, b. egészséges, c. bátor és d. ellentmondásos*
- a tükörkép helyét a látomás és a maszk veszi át, a Szelf nem tükröződik hanem kivetül, hat és cselekszik – indexikus reláció (Peirce)

A Szelf 4 pszichológiai vázlat az életműben

IV. Affirmatív aktív igenlő Szelf

- amely mint nietzschei én-ideál szemben áll a reaktivitással –”ressentiment”-el (neheztelés, bosszúvágy)
- erős és gyenge → jó és rossz lesz
- az átértékelés során azonban „a morál énné válik” a „szabad szellemeket” jellemző önmeghaladás révén az ideális Szelf kerül megadásra (Arnold, Atwood, 2000)

A Szelf 4 pszichológiai vázлата az életműben

IV. A jó itt nem rossz hiánya – hanem valakiben minél több a jó annál több a rossz is – amely az Emberfeletti Emberhez, az **ideális Szelfhez** való eljutás (Arnold, Atwood, 2000)

- Nietzsche példái: Goethe, Leonardo, Julius Caesar, Byron, Napoleon

A Szelf 4 pszichológiai vázlata az életműben

IV. Az ideális Szelf önmeghaladás, amely gyökere a **kötés**, ahol valami azonos önmagával és egyben más is egyszerre, ahogy az örök visszatérés és a kísérteties kapcsán már láttuk

a. Apollón és Dionüszosz

b. a lelkesz apa és az Isten halálát bejelentő Antikrisztus sokszor papi retorikával

c. Zarathustra és Nietzsche – v.ö. a „közöttiség” kérdése a filozófiai tanítás és drámai cselekmény vonatkozásában (Gadamer, 1986)

Nietzsche és Jung

- Sosem találkoztak de sok érdekes kapcsolat a két élettörténet között
- A később Nietzsche-t kezelő Otto Binswanger unokaöccse Ludwig Jung gyakornoka volt
- Jung szülei ismerték Elisabeth Förster-Nietzsche-t, akivel később Jung is levelezett
- Jung szerepelt a Nietzsche temetésére meghívottak listáján, de nincs adat hogy kapott is meghívót és hogy ott volt-e

Nietzsche és Jung

- Három személyt is jól ismert Jung, akik korábban szoros kapcsolatban álltak Nietzschével
  - Jakob Burckhardt - svájci történész
  - Johann Jakob Bachofen - jogtörténész és vallástörténész
  - Lou Andreas-Salomé

Nietzsche és Jung

- Korábbi Jungról szóló monográfiák elhallgatják vagy alig hangsúlyozzák Nietzsche Jungra gyakorolt hatását (Fordham 1953, Jacobi, 1957, Edinger, 1972) ezt teszi később Jung is
- Újabban többen is rámutatnak a jelentős Nietzsche hatásra (Jarrett, 1989, Bishop, 1995)

Nietzsche és Jung

- A két életművet leginkább összekötő de egyben szétválasztó jelenség a dionüszoszi Szelf leírása (Bishop, 1995)
- Nietzsche-nél ez az „önmeghaladást” az „emberfelettihez való eljutást” jelenti, míg Jungnál az „ellentétek integrációjának” archetípusát, a szimbólumok teljességet teremtő sajátosságát
- Nietzsche-nél a dionüszoszi „megalkotott” Jungnál „felfedezett”(Bishop, 1995), Holland terminológiáját követve Jung modern míg Nietzsche posztmodern „pszichoanalitikus”

Nietzsche és Jung

- Jung elutasította az Emberfeletti Ember vízióját, számára a dionüszoszi Szelf a tudatos(Apollón) és a tudattalan (Dionüszosz) ellentéteinek egységesítését jelentette, az individuációs processzust
- Jung figyelmét elkerülte a dionüszoszról szóló szövegek sokrétűsége és többértelműsége (Bishop, 1995) és azt csak az Árnyék szimbólumának tekinti
- A kétfajta Barbár és a Szőke Bestia Jung számára csupán a tudattalan veszélyét jelenti és nem az önmeghaladás, az Igen, az erő szimbólumát

Nietzsche és Jung

- A legjelentősebb Nietzsche hatás 1910 és 1930 között észlelhető, ekkor írt két nagy könyvében a libidóról és a pszichológiai típusokról, a három „Eranos előadásban”(1933-36),míg 1925 és 1934 között három szemináriumot tart a kollektív tudattalanról,amelyben integrálja Nietzsche gondolatait (Bishop,1995)
- A Joyce esszében 5 pontban veti közvetlenül össze az Ulyssesst Nietzsche írásmódjával és elméleteivel, elsősorban is a Zarathustrával

Jung Zarathustra szemináriuma(1934-1939)

- Jegyzetek formájában maradt fenn, Jung tiltotta 1957-ig terjesztését
- Az 1989-es publikációig csak jungi kiképzésben résztvevők tekinthettek bele
- Az 1578 oldalas anyag James Jarret kiadásában és előszavával jelent meg
- Orvosok, analitikusok, bölcészek, diákok vettek részt és a „Jungot csodáló nők”, akiket Menádoknak, Jungfrauknak vagy Veszta Szűzeknek csúfoltak(Anthony, 1990)

Jung Zarathustra szeminárium(1934-1939)

- A Psychologischer Club Zürich adott helyet a minden szerdán 11 és 13 óra között tartott szemináriumnak
- Az ülésrend szigorúan hierarchikus volt, a középén ülő Jung mellett Linda Fierz-David, Toni Wolf és Emma Jung foglaltak helyett
- A misztikus légkörre utal, hogy a legfiatalabb Cornelia Brunnernek Fierz-David megtiltotta, hogy két terhessége során látogassa a szemináriumot

Jung Zarathustra szeminárium(1934-1939)

- Minden alkalommal Jung felolvasott egy részt a Zarathustrából, reakciókat kért a hallgatóságtól, majd kibontotta mondanivalóját
- Jung felmutatni kívánta az 5 év során „hogyan Nietzsche anticipálta az archetípusok megértését, másrészt hogy azok el is öntötték őt” (Joseph Henderson levélbeli közlés, 1992)

Jung Zarathustra szemináriuma(1934-1939)

- Aniela Jaffe szerint mind Jung mind a hallgatóság ambivalenciával viszonyult Nietzschéhez, csodálták mint az archetípusok megsejtőjét, másrészt összeomlásában az archetípusok általi elnyeletés borzalmát látták (Bishop interjúja Jaffével, 1991 április)
- Jung azonosulására utal, hogy több helyen is utal rá, hogy mindketten lelkész fiai „és én tudom mit jelent ez”
- Összeveti Nietzsche 15 éves kori „Wotan álmának” hasonlóságait saját gyermekkori álmaival, amely a dionüszosztól/wotanitól való félelmét Nietzsche későbbi pszichózisa és saját pszichotikus epizódja fényében jócskán megalapozták (v.ö. Red Book, 2009)

Jung Zarathustra szemináriuma(1934-1939)

- A könyv lényegeként Jung a dionüszoszi felmutatást tartotta, Zarathustra egy álmában a német háborúisten, Wotan alakját sejtette, amelyet a dionüszoszi negatív oldalának tartott és Nietzsche összeomlását párhuzamba állította Hitler hatalomra jutásával
- Mivel Jung sosem követte Nietzschét az Emberfeletti Emberről, a „szabad szellemekről”, az „önmeghaladásról” való gondolkodásban ezen a ponton elvesztette/elengedte a gondolkodót és saját pszichológiájához integrálva „érti félre” Nietzschét(Bishop,1995)

Konklúzió

Bár hasonlóságok feltárhatók, de Nietzsche nem tartható sem proto-freudiánusnak (Chessick, 1997, Deleuze, 1999) sem proto-jungiánusnak (Bishop, 1995), nem egy tudományos pszichológia kidolgozásán dolgozott mint Freud vagy Jung, életművére sokkal inkább Freud és Jung episztemiológiája feletti posztmodern átugrásra tekinthetünk

Köszönöm a figyelmet!